

A MAGÁNTISZTVISELŐK SZOCIÁLIS HELYZETE

V ALÓSÁGOS ÚJ HONFOGLALÁS LÁZÁBAN veti magát egy-két év óta a magyar fiatalság az elhanyagolt, szegény néprétegek tanulmányozására. Igaz ugyan, hogy nagyon sokan és nagyon sokat beszélnek a szociográfiáról, de nagyon kevesen és nagyon keveset mennek ki valóban a külterületi nyomor-övbé és a falvak porfallok, sárárokkal védett középkoriségába. Falu és külváros: más eszébe sem jut az embernek. Ki gondol arra, hogy a magyar szegénység térképének megrajzolásakor az értelmiség, az úgynevezett „úriosztály”, igen vastag rétegeit is tüzetesen meg kellene vizsgálni? A munkaviszony szabályozásáról szóló törvény végrehajtási utasítása most felkeltette a közfigyelmet az egyik ilyen réteg, a magántisztviselők iránt.

Homályos és helytelen kép él róluk a köztudatban. A köztisztviselők irigylik politikai függetlenségüket és a helyváltoztatás lehetőségét, a szabadfoglalkozásuk a biztos havi fix jövedelmet, a munkások csak az „urat” látják bennük, az otthon dolgozó lányok, feleségek, a saját kereset előnyeit és a kiirthatatlan gépirókiasszony—főnökromantika kívülről még mindig csábító eshetőségeit. Érdekes, hogy sajátmaguk sincsenek tisztában helyzetükkel. Az előkelő nagyvállalatok, bankok tisztviselői nem is sejtik azt a nyomort és munkauzsort, ami a „mélyben”, a kis cégekben, apró irodákban vagy nagy létszámú, de kis emberségű hivatalokban folyik. A közfelfogás, a nyelvhasználat, sőt a statisztika és a politika is a középosztályhoz, a „jó polgári réteghez” számítja őket. Ők azok, akik újságcikkekben, érdemtelenül felkapott szerzők regényeiben, minden második magyar filmben és a mindennapi beszédben csőbútoros, teakonyhás, gőzfűtéses lakásokban élnek a Szent István-körúttól északra, egymást lépten-nyomon megpszichoanalizálják, Ausztriába mennek síelni, pajtásházasságokat kötnek víkend házban, koktélt isznak, ötórai teákra járnak, erkölcstelen amerikai táncokban rángatóznak és rekamiének nevezett hencseren alszanak. Igaz, ilyenek is vannak, de úgy aránylanak a többi magántisztviselőhöz, az „igaziakhoz”, mint a Duna jégkérge a folyó mélységéhez. Aki huzamosabb ideig foglalkozik életviszonyaikkal, nem restelli felkeresni azokat, akiknek csak befelé nyelt panaszuk van, de hangjuk nincs, otthonukban lepi meg a nyomor hősi takargatóit, a koplalás elszánt tagadóit, az óvatos ruhaviselés akrobatáit, a fűtetlen szobák modern remetéit: elámul és megdöbben

a roppant nélkülözések és a mély emberi tragédiák láttára. Bátran ki lehet mondani előre is: a magyar magántisztviselők ma cseppet sem kevésbbé proletárok, mint azok, akik magukat proletárnak vallják.

SZÁMUK MEGÁLLAPÍTÁSA egyáltalán nem egyszerű. A statisztikai kiadványokban „magántisztviselő” című összefoglaló rovat nincsen. Leggyakrabban a MABI taglétszámát szokás a magántisztviselők számával azonosnak venni, ez azonban teljesen hibás. A MABI 1937 végén 67.934 tagot mutatott ki, holott a magántisztviselők tényleges száma ennek csaknem háromszorosa, ha csak a keresőket vesszük tekintetbe. Az eltérés onnan származik, hogy a magántisztviselők egy igen tekintélyes része, körülbelül 48.000 fő OTI-tag, a többi pedig különböző vállalati és magánpénztárakban van biztosítva.

A végleges és tényleges létszámhoz úgy juthatunk el, hogy a népszámlálási statisztikákban őstermelés, bányászat, ipar, kereskedelem, hitel és közlekedés címszavak alatt külön-külön kimutatott tisztviselői adatokat összeadjuk. Külön nehézség a szabadfoglalkozásúaknál alkalmazott tisztviselők számának megállapítása, mert a statisztikai kiadványok ezeket a közszolgálati alkalmazottakkal összegezve mutatják ki. Itt a magántisztviselő-kérdés kiváló szakértőjének, Zentay Dezsőnek adataira támaszkodhatunk. A legtöbb magántisztviselőt az ipar foglalkoztatja: 43.372, szorosan utána következik a kereskedelem: 40.398, harmadik mindjárt a szabadfoglalkozásúaknál (üggyvédeknel, közjegyzőknél, újságkiadó vállalatoknál, gyógyszerészeknél, magánzók-nál stb.) alkalmazott tisztviselők száma: 20.683. A hitel 17.467, az őstermelés 5611, a közlekedés 3155, a bányászat 1165, egyéb foglalkozási csoportok 295 tisztviselőt foglalkoztatnak. A kereső tisztviselők száma tehát 1930-ban 132.146 volt, az eltartottakkal együtt 250.885. Nyolc évvel ezelőtt csaknem megegyezett számuk a közalkalmazottakéval: ezeké 255.911 volt.

A pontos népszámlálási adatok azonban ma már hozzávetőlegesen sem fedik a való helyzetet. A mai adatokhoz csak becsléssel lehet hozzáférni. Becslési alapul a MABI kimutatását vehetjük. A Biztosító Intézet tagjainak száma 1930 óta mintegy negyven százalékkal emelkedett. Ha ezt a negyven százalékos növekedést alkalmazzuk az 1930-as összlétszámra, 132.000 helyett 185.000 kereső magántisztviselőt kapunk. Eltartott családtagjaikkal együtt 1937—38-ra 250.000 helyett 350.000-rel számolhatunk. Fogadjuk el ezt alapnak. Érdekes ebben az összefüggésben megjegyezni, hogy Budapesten a magántisztviselők száma 1890-től — negyvennyolc év alatt — megtízszereződött.

A NEGYVEN SZÁZALÉKOS EMELKEDÉS, sajnos csak a tisztviselők számában tapasztalható, nem a fizetésükben. A MABI kimutatásai alapján 1932-től 1936-ig 16-3 százalékkal csökkent az átlagos fizetés, holott ugyanekkor az elsőrendű közszükségleti cikkek ára 21 százalékkal emelkedett. A fizetések megállapítása egyébként még körülményesebb. Átfogó statisztika egyáltalán nincs, a részletkimutatásokról pedig nem tudni, mekkora anyagot ölelnek fel. A tisztviselők sivár anyagi helyzetéről mégis jellemzően tájékoztat Budapest Székes-

főváros Statisztikai Évkönyve. A kereskedelmi és ipari vállalatoknál működő magánalkalmazottak havi fizetése és lakáspénze e szerint egy évi szolgálattal bíró férfi tisztviselőnél 55 pengő, nőnél 35 pengő, két év után férfinál 70, nőnél 55, három év után férfinál 90, nőnél 70, tíz év után férfinál és nőnél egyformán 140 pengő. Ez a növekedő skála nem azt jelenti, hogy a tisztviselők fizetése évenként arányosan emelkedik. Legfeljebb az első három évben lehet nagyon alacsony fizetésnél 5—20 pengős emelésről szó. A kimutatás növekvő tendenciája csak arra vall, hogy a régebben szolgáló tisztviselők még magasabb fizetésekkel helyezkedtek el. A Keresztényszocialista Magántisztviselők Országos Szövetsége a tisztviselőknek szétküldött kérdőívek alapján megállapította, hogy fizetésemelés a vállalatok 22 százalékánál egyáltalán nincs. Évenkénti fizetésemelés a cégek 15 százalékánál, különböző időközökben 22 százalékánál, bizonytalan időközökben 45 százalékánál van. Ezekből a kérdőívekből kiderül az is, hogy van olyan cég, ahol a tisztviselők legkisebb fizetése 35 pengő, a legnagyobb 50. A tisztviselők egy harmad részének 50 pengőn alul, több mint felének 100 pengőn alul van a fizetése. Hasonló megállapításokra jut a másik, nagyobb magántisztviselő szervezet, a szociáldemokratáké: a Magyarországi Magántisztviselők Szövetsége. Adatai szerint 110.000 biztosított magánalkalmazott közül 50.000-nek 100 pengőnél csekélyebb a fizetése. A vidéki magántisztviselők 35 százaléka, a fővárosiaknak 16 százaléka kap 50 pengőnél kisebb fizetést.

A legpontosabb és ha szabad mindjárt megjegyezni, legmegdöbbentőbb adatokat itt is a biztosító intézetek kimutatásaiból olvashatjuk ki. A MABI és az OTI nyolc napibérosztályba sorolja biztosítottjait, a szerint, hogy mennyi az egy napra eső keresetük. A legalacsonyabb napibérosztályba, az 1 pengő 50 fillért, vagy annál is kevesebbet keresők közé a biztosított tisztviselők 18-5 százaléka, 32.772 fő tartozik. A valamennyiünk előtt plasztikusabb és tulajdon fizetésünkhöz, tulajdon gondjainkhoz jobban mérhető havi fizetésre átszámítva, ez annyit jelent, hogy a tisztviselők 18,5 százalékának havi jövedelme 30 és 40 pengő között mozog, de százával vannak a 20 pengősök is. A következő, a napi 3 pengős osztályba jut a tisztviselők 27-2 százaléka, 48.139 fő. Ez a havi 50 és 100 pengő közé eső csoport, ilyen magas százalékszámú egyetlen más csoportnak sincs. A következőbe azok tartoznak, akiknek havi jövedelme napibérré átszámítva \$ pengő. Számuk 41.290, százalékarányuk 23-4 százalék. Ezek még nem érik el a 150 pengőt. A 150 és a 210 pengő közé eső alkalmazottak aránya 14,4 százalék, számuk 25.531. Havi 280 pengőt keres 87 százalék (15.250), havi 300—330 pengőt 5-5 százalék (9774), 400—420 pengőt 11 százalék (1938), ezen felül: 1 százalék (1806). (A nyolc csoport tagjai összesen 176.500 főt tesznek ki, tehát előbbi becslésünk helyessége mellett szólnak.)

Mi derül ki ebből a hosszú felsorolásból? Ugyanaz, amit a tisztviselő szervezetek kevésbé teljes, de helyálló adatgyűjtése is bizonyít: a magyar magántisztviselők felének 100 pengőn alul van a fizetése és kétharmadrészének 150 pengőn alul. Vagyis nem kapják meg a munkájuk értékének megfelelő és megélhetésükhöz szükséges fizetést. Ha

ezek mellé az összegek mellé ide iktatnék a vállalatok, cégek tulajdonosainak, a részvénytársaságok elnökeinek, vezérigazgatóinak, igazgatóinak bevallott havi jövedelmét, a számok egymás mellett már önmagukban is szinte demagógiának hatnának. Sajnos, a magántisztviselők mindennapos kenyérgondjait mindenféleképpen megkeseríti az a tudat, hogy ugyanannál a vállalatnál egyeseknek tízszeres, sőt ötvenszeres jövedelmük van. Ez az aránytalanság ideges, sokszor gyűlölködő légkört teremt az irodákban és nagyon is tudatosítja az osztálykülönbséget munkaadó és munkavállaló között. Talán mondani sem kell: a hiba nem ott van, hogy egyesek sokat keresnek, hanem ott, hogy az óriási többség nem keresi meg még azt a legkevesebbet sem, amit létminimumnak neveznek. Baj továbbá az, hogy a fizetésjavítást kérő kistisztviselőket elutasítják, vagy legjobb esetben io—20 pengős emeléssel elégitik ki, viszont a magas jövedelmeket nem arányosítják. Baj, hogy a munkaadóknak, sajnos tekintélyes részéből hiányzik a szociális szellem és az emberi, keresztényi szolidaritás érzése. A társadalmi béke érdekében változtatni kellene ezen az állapoton.

MEGÉLNI: EZ A „KATEGORIKUS INFINITIVUS” uralkodik a mai kor emberein és adatain. A magyar nyelv a „meg-” igekötővel kifejezi azt, amit más nyelven esetleg hosszasan fejtegetni kellene. Kétségtelen, hogy a magántisztviselők a rossz fizetési viszonyok közt is élnek, de kérdés, hogy hogyan élnek meg? A társadalomkutatónak e téren úgyszólván csak szomorú tapasztalatai vannak. Nyilvánvaló, hogy az a 10—15 százalék, amely a MABI osztályozásában a felső napibércsoportokba tartozik, meg tud élni, de miből táplálkozik, lakik, ruházkodik az a tisztviselő vagy tisztviselőnő, akinek 50, 80, 100 vagy jobb esetben 150 pengős havi fizetése van?

Ötven pengőből még egy ember sem tud megélni, de két ötvenpengős felnőtt leány, vagy egy 100—200 pengős fiú fizetéséből ezerszámmra élnek 4—5 tagú középosztálybeli családok. A sokat megénekelt és idézett „havi 200 fix”, amiből magányos fiatalember, kultúrigényeinek meglehetősen lefokozásával, éppen meg tud élni: vágyva vágyott jövedelem ötven—hatvanezer magántisztviselőcsalád számára. A 100—150 pengőből vegetáló családokat étkezésnél meglepni legalább olyan megrendítő szociális alapélmény, mint egy hétig élni a mezőgazdasági munkás kosztján. Az ember csakhamar rájön, hogy nem kellene táblázatok, aprólékos pontossággal jegyzett ételmezési statisztikák. Az étrend házról-házra, lakásról-lakásra szinte kísértetiesen egyforma. Legfeljebb a sorrend változik a hét egyes napjain. A lényegét így lehetne összefoglalni: táplálkozásukat leszorítják a biológiai létminimum alá.

Reggelire a babkávé szinte ismeretlen. Árpakávét isznak, vagy híg teát. Hozzá legtöbbször semmit, vagy egy karéj száraz kenyeret. Az irodában tízóraiás nélkül kibírni nem lehet. A jobbfizetésűek felvágottat, sajtot tesznek a kenyérre, a nagy átlag megelégszik a szokványos vajaskenyérrel, amely tápláló ugyan, de idővel végtelenül egyhangúvá, szinte íztelessé válik. Délben igen sokan — hogy az ő kifejezésükkel éljünk „elbliccelik az ebédet”. Második tízórait hoznak magukkal, ötven százalékban nem jobbat az elsőnél, s azt eszik. Mire

késő délután hazaérnek, az ebédidő rég elmúlt, felmelegített levest, teát vagy árpakávét isznak megint, hogy valami meleg kerüljön a gyomrukba. Vacsorára paprikás krumpli járja. Akik délben otthon ebédelnek, szintén nem jutnak túl a krumpli különböző elkészítési módjain, a gyúrt tésztán és ha már nagyon olesó, a zöldfözeléken. Megtagadják maguktól a húst, a gyümölcsöt, az édességet, krumplint, kenyéren és gyúrt tésztán élnek. Magános, családtalan nők és férfiak apró étkezdékbe, kifőzésekbe „jobb mint otthon“-konyhákba járnak és hústalan menüket rendelnek. Egyedülálló és családosok egyaránt megvonják maguktól azt, ami az evést a biológiai folyamaton túlra emeli. Ez a koszt az éhség brutális elfojtására való, nem az étvágy csillapítására. Az egyoldalú és hiányos táplálkozás rányomja sötét bélyegét ennek a rétegnek szürkés arcszínére és gyermekeik vézna alakjára.

Természetes, hogy a magasabb fizetésűek egyre jobban és könnyebben megközelíthetik a kívánatos táplálkozási színvonalat. A lakbérrel és a ruházkodással már nekik is több bajuk van, az igazi gond azonban akkor kezdődik, ha házasodásra gondolnak. Ama bizonyos ötven százalék, melynek száz pengőn alul van a fizetése, sőt az a kétharmadrész, melynek 150-en alul, a ruházkodás kérdését nagy nehézségek árán, sok agyafúrtsággal oldja meg. Lányok, asszonyok évekig ugyanabban a ruhában járnak hivatalba, otthon is legföljebb még csak egy van. A férfiak 70—80 százaléka csak egy rend sötét ruhát hord. A házbért, a villanyt és a gázzámlát csak hosszú haladékokkal, sok kéréssel, szaladgálással tudják előteremteni. Nem egyszer lezárják a gázt, le a villanyt, a háziúr évenként kétszer-háromszor felmondással fenyegetőzik. Pedig már így is alaposan összehúzódtak. Budapesten 24 magántisztviselő család csak konyhában lakott, 7491 egyszobás lakásban, 11.502 kétszobásban, s ennek nem is egészen a fele: 5634 háromszobásban. A jó polgárinak mondott háromszobás lakás ma már nem a tisztas jómód jele, hanem mellékkereseti forrás azok számára, akik merik vállalni az üzleti kockázatot, hogy a kiadó szoba egy-két hónapra keresztül üresen is állhat. A házbér nemcsak az alacsonyabb fizetésűeknek, hanem 2—3 százalékos törpe kisebbségtől eltekintve, az egész magántisztviselő osztálynak súlyos gondot jelent.

Eddig legnagyobbbrészt azokról volt szó, akiknek fizetése valósággal az emberi méltóságot sérti. Nemcsak ezek vannak legtöbben, hanem szociális helyzetük is legkevésbé ismert. Hiba lenne azonban azt gondolni, hogy azoknak, akiknek fizetése 150 pengő felett mozog, könnyebb az élete, összehasonlításra kitűnően alkalmas a négytagú munkáscsalád heti létminimuma, amelyet 65 pengőben szoktak megállapítani. Ez havi 280 pengőnek felel meg. A magyar magántisztviselőknek körülbelül húsz százaléka, 180.000 közül 36.000, az eltartottakat is számítva 350.000-ból 70.000, nem éri el ezt a minimumnak nevezett, a valóságban szinte optimális állapotot. Hangsúlyozni kell azonban még azt is, hogy e havi 280 pengős létminimumban az újság-előfizetésen kívül semminemű kulturális szükséglet nincsen benn, se könyv, se színház, se rádió, se mozi, kirándulásról, utazásról nem is szólva. Még a villamosköltség is hiányzik, pedig két hetijegy ára egy hónapban már 26 pengőre megy fel.

Ha ez a milliméterpapíron kiszámított, csak-vegetatív élet a munkásság létminimuma, akkor kétszeresen kell, hogy az értelmiségé, a magántisztviselőké is legyen. Sajnos, a számok éppenúgy, mint a személyes érintkezés, kérdés tapasztalatai azt mutatják, hogy a magánhivatalnokok nyomasztóan nagy többsége nem éri el még a munkásságnak kitűzött létminimumot sem. Családalapításra csak akkor gondolhatnak, ha a férfi vezetőállásban van, vagy az asszony is keres. Bobula Ida kitűnő életstandard-számítása szerint havi 500 pengő volna az a jövedelem, amiből gyermektelen tisztviselő-házaspár gondtalanul meg tudna élni, s mintegy 50 pengőt kulturális szükségletekre is fordíthatna. E sorok írója által megvizsgált 84 magántisztviselő-házasság közül csak 6 érte el ezt a standardot, 1 felülmúlta, 32 még a havi 200 pengőt sem érte el, 40 házaspár 200 és 300 pengő közt mozgott. Nem lehet egyszerűen az erkölcsök meglazulásául felróni, ha ilyen körülmények között a fiatal tisztviselő-házások rettegnek a gyermekáldástól! A gyermek születése teljesen felborítja azt a háztartási egyensúlyt, amelyet a mindig hosszúra nyúló mátkaság alatt verejtékezve, fillérről fillérré állítottak össze. A MABI ad ugyan szülési segílyt, de a családi pótlék a vállalatoknál ismeretlen fogalom. Így egyetlen más foglalkozási ágban sem olyan magas a férjhez nem ment leányok és a nőtlen férfiak arányszáma, mint a magántisztviselőknél. A nők 77 százaléka hajadon, a férfiak 36 százaléka agglegény marad.

A gyermekszületési arány sem sokkal kedvezőbb. Budapesten a férjes magántisztviselőnők 64 százaléka gyermektelen, az anyák 67 százalékanak és a tisztviselő-apák 52 százalékanak pedig csak egy gyermeke van. Tíz magántisztviselői házasságban mindössze 11 gyerek születik. Ez már egyke, ha kevesebbet is emlegetik, mint a sárközi, baranyai egykét, pedig éppen olyan veszedelmes, sőt jóval több magyar családot érint.

Az egykének, a gyermektelenségnek s a kevés házasságkötésnek az alacsony fizetésen és a városlakók közismert nagyobb meddősegi arányán kívül még egy fontos oka van: a tisztviselőnők nagyrészenek a szülői házban van eltartásra szoruló hozzátartozója. Tisztán megvilágítja ezt három statisztikai adat: a tisztviselőknak csak 23 százaléka asszony és csupán 8 százalékanak van gyermeke, mégis több mint ötven százaléka családfenntartóként szerepel. Itt elsősorban öreg szülők, kiskorú testvérek jönnek számításba, másodsorban az állástalan férj. „A felesége tartja el”: egy generációval ezelőtt még gúnyos, végérvényesen dehonesztáló megállapítás volt; ma már nem tisztességtelen és egyáltalán nem ritka kényszerűség.

A MUNKAVISZONYT KITŰNŐEN JELLEMZI egy magyartalan képzésű, de találó szó: a túlóra. A legújabb rendelet kiadásáig teljesen szabályozatlan volt a munkaidő. Arra, hogy az új törvény s rendelet változtat-e majd rajta, később fogunk rátérni. Jelenleg még az a helyzet, hogy a vállalatok jó háromnegyedrésze heti 44 órán túl foglalkoztatja alkalmazottait. A keresztényszocialista tisztviselők már említett kérdőíve szerint a legnagyobb munkahét 81 óra, vagyis napi 13 és fél óra. Legtöbb helyen a hivatalos idő reggel nyolc órától délután háromig

tart, azonban a tisztviselőket este ötig, hatig, sőt mérlegkésztés idején nyolc meg tízóraig is benntartják. Általános szabályként lehet kimondani, hogy minél kisebb a cég, annál nagyobb a munkauzora. A napi munkaidő körülbelül felerészben osztott, felerészben osztatlan. Az osztott munkaidejű irodákban a délelőtti idő nyolctól, félkilencről kettőig tart, délután pedig négytől vagy öttől hétig, nyolcig, sőt kilencig. Ha a munkaadó alkalmazottját a megállapodásban, szerződésben lelevelezett munkaidőn túl hivatalban tartja, „túlórátzatja“, a mai viszonyok között csak az esetek 12 százalékában díjazza külön. Aki vonakodik a munkaidőn túl dolgozni vagy külön fizetést kér érte, azt vagy azonnal, vagy a legközelebbi kínálkozó alkalommal elbocsátják. A legtöbb helyen a tisztviselők némán továbbdolgoznak s eszükbe sem jut különdíjat kérni, mert nagyon jól tudják a választ és a következményeket. Ez a kérdés már beletorkollik egy másik nagy, általános tisztviselő-problémába, a kiszolgáltatottságba, amelyről alább lesz szó.

A fizetések szabadság kérdése kedvezőbb, mint a munkaidő. A cégeknek csak mintegy 8 százaléka nem ad egyáltalán szabadságot, 3—5 százaléka fizetéstelent engedélyez, a nagy többségnél fizetéses szabadság van, nem törvény, hanem jogszokás alapján. A szabadság egy hét és három hét között mozog.

FÁJÓ PONTJA A MAGÁNTISZTVESELŐ-KÉRDÉSNEK az adózás. Zentay Dezső érdekes és kimerítő számításai szerint a 150 pengő havifizetésű magántisztviselőt évi 118,20 pengő egyenesadó terheli, a közvetett adókból fejkvóta szerint négy családtag után 534,08 pengő esik rá és az igen alacsonyan 600 pengővel számított lakbérből 258 pengő a kincstáré. Tehát évi 1800 pengős keresetének több mint fele: 910,28 pengő az államé! Havi 350 pengőt kereső tisztviselő évi 4200 pengős összjövedelméből 41,1 százalék, 1978,28 pengő jut az államnak adó formájában. Kétségtelen, hogy ez az adóarány joggal nevezhető túladóztatásnak. A pénzügyminiszter 1937 júliusában csökkentette ugyan a magánalkalmazotti különadót, az önmagában szociális elgondolású adóelengedés azonban csak igen kis arányban enyhítette a tisztviselők adóterheit. A közvetett adókon ugyanis nem változtatott, pedig a magánhivatalnokokat s velük együtt a középosztály egész vagyontalan, földtelen fogyasztórétéget ezek sújtják legérzékenyebben.

TÚL AZ ANYAGIAKON, a jóllakás, a tiszta ruha és a fűtött szoba mindennapi kérdésén túl nagy gondja és állandó fájdalma a magántisztviselőknek a kiszolgáltatottság. Nehéz ezt a szót körülírni és meghatározni. Szinte novellisztikusan kellene ehhez megérzékelteni azt a hangot és szellemet, amely az irodákban uralkodik. Köztisztviselőknél magasabb- és alacsonyabbrangúak között van bizonyos baráti, sőt atyafiságos hang, az együvértartozásnak részleteiben tisztázatlan, de a személyes érintkezésben kellemesen ható tudata. A feljebbvaló, ha a hivatali ranglétrán nem is, de emberi és társadalmi vonatkozásban egyenrangúnak érzi alantasát. Ezt az egész bonyolult érzés-, szokás- és érdek-szövevényt legjobban a tegezés fejezi ki. A magántisztviselőket főnökeiktől, sőt egymástól is az önözés és a magázás szakadékaival választják el.

ják el. A főnökben él az a tudat, ami teljesen hiányzik a magasrangú köztisztviselőkből: ő tartja el alkalmazottját, az ő pénzéből él. Tehát megköveteli nemcsak azt, hogy szabadon rendelkezessék vele, hanem azt is, hogy a tisztviselő állandó hálát is érezzen iránta. „Örüljön, hogy dőlgozhatik“, ez a nagyon gyakran ki is mondott gondolat jellemzi a legtöbb főnöknek tisztviselőjéhez való viszonyát. A tisztviselő kénytelen túlórázni, kénytelen túrni egyes főnökök, igazgatók, cégvezetők nem éppen emelkedetthangú bánásmódját, ha nő, félreérthetetlen közeledéseit és alternatíváit, mert fél az elbocsátástól. Éppen ez kelti benne a kiszolgáltatottság érzését. Természetes, hogy vannak jó, igazságos, szociális szellemű főnökök is, sőt talán ezek vannak többségben, de a kiszolgáltatottság érzését ezek sem képesek megszüntetni.

A bánásmódra vonatkozó körkérdésre adott válaszok a magántisztviselők kiszolgáltatottságára mutatnak, jelenti a Keresztényszocialista Magántisztviselők Szövetsége. Sok válaszból kicsendül az elkeseredés hangja. A magántisztviselők a munkaadóknak csak 61 százalékát mondhatják olyannak, aki jó bánásmódban részesíti az alkalmazottakat. A vállalatok 19 százalékánál mérsékelten hideg bánásmódban van részük, 18 százalékánál pedig a cégtulajdonosok udvariatlan és sokszor durva bánásmódot tanúsítanak az alkalmazottakkal szemben.

Természetes, hogy a kiszolgáltatottság érzetét kelti a tisztviselőben, hogy a vállalat legszemélyesebb ügyeikbe is beleszól. A cégek ötödrésznél engedély kell a családalapításhoz, több mint egyharmadánál csak havi 300 pengőn felül házasodhatnak. A vállalatok két százalékánál, és éppen a legnagyobb létszámúaknál, a házasság felmondási ok!

VÁJON VALTOZTAT-E AZ ÚJ TÖRVÉNY, illetve a kereteit kitöltő miniszteri rendelet a magántisztviselők szociális helyzetén? A rendelet lényegében heti 44 órában maximálja a munkaidőt és szabályozza s kötelezővé teszi a fizetéses szabadságot. Kétségtelen, hogy helyes szociális szellem hatja át. Nem enged például a rendeletben biztosított jogoknál hátrányosabb szerződést kötni, bírságot és büntetést helyez kilátásba azoknak a munkaadóknak, akik elbocsátják, vagy elbocsátással fenyegetik a jogait érvényesíteni kívánó tisztviselőt, megtiltja a szabadságidő megosztását és elrendeli, hogy az alkalmazottnak szabadsága alatt nem szabad ellenszolgáltatásért munkát vállalnia. Hibája és hiánya a rendeletnek, hogy nagyon sok tisztviselő-csoportot kivesz a rendelet hatálya alól, és pedig érthetetlen módon éppen a kisebb cégeknél és magánosoknál dolgozókat részesíti hátrányban. Nem vonatkozik a rendelet a nyílt árusítású üzletekben dolgozó tisztviselőkre, kirekeszti az ügyvédek, közjegyzői irodák, szabadalmi ügyvivők, érdekképviselők, egyházak és színházak tisztviselőit. Szociális szempontból nagyon kifogásolható, hogy a rendelet nem vonatkozik azokra a tisztviselőkre, akiknek munkaadója csak két alkalmazottat foglalkoztat. Köztudomású, hogy a nagyvállalatoknál eddig is volt fizetéses szabadság és a munka természeténél fogva könnyebben betartották a munkaidőt. A kis irodák alkalmazottai voltak a legelhanyagoltabbak s most éppen őket vonták ki a rendelet szociális előnye alól.

Nagy hiánya természetesen a rendeletnek, hogy nem állapítja meg a legkisebb munkabéreket. E nélkül a többi szociális lépés nem sokat ér. Múlthatatlanul szükséges volna a fizetések minimalása, óvakodni kellene azonban attól, hogy az egykori ÁDOB-akció által fölvetett és munkaadói körökben nagyon felkapott nyolcvanpengős fizetést törvényesen is létminimummá léptessék elő. Gondoskodni kellene a magántisztviselők szolgálati pragmatikájáról és a fizetésemelés szabályos rendezéséről. A fizetésminimalásnál feltétlenül az eltartottak számát is tekintetbe kellene venni, vagyis a családi bér egy kibővített fajtáját kellene bevezetni. Ezeket a hiányokat könnyűszerrel és hamarosan pótolhatná egy új miniszteri rendelet.

Ennek intézkednie kellene az ellenőrzés hatékonyabb formájáról is. E sorok írójának kutatásai alapján meggyőződése, hogy a mostani rendelet a tényleges helyzeten alig fog változtatni. Az ok egyszerű: a munkaadók nem fogják bevezetni a minimális munkaidőt s a túlórákat nem fizetik meg, a tisztviselők pedig nem merik majd kérni. Aki a törvényre hivatkozik, azt nem bocsátják el azonnal, nem is fenyegetik meg elbocsátással, mert ez a rendelet szerint kihágás, azonban egy-két hónap múlva valami ürüggyel felmondanak neki. Néhány ilyen eset elegendő lesz, hogy a tisztviselőtársadalmat megfélemlítse és a rendelet minden szociális szándékát illuzóriussá tegye. A tisztviselőosztály mai szervezetlensége mellett az ellenőrzés és a megtorlás szinte lehetetlen. Ez a szervezetlenség, az érdekképviselői szervek csaknem teljes hiánya, illetve elhanyagolása nemcsak a magántisztviselőkre, hanem az egész magyar középosztályra jellemző. Gyökereit a közösségérzés elsorvadásában kell keresni. A magántisztviselők nem lépnek be a két fennálló szövetségbe, mert tudják, hogy a szervezett tisztviselőket a munkaadók nem szeretik. Előléptetés, fizetésemelés reményében a főnök kedvében akarnak járni és így lehetetlenné teszik a munkavállalók esetleges együttes fellépését.

FÉLŐ TEHAT, HOGY AZ ÚJ RENDELET, minden jószándéka mellett, nem váltja be a hozzáfűzött reményeket s ennek — ki kell mondan — maguk a tisztviselők lesznek az okai. Együttes fellépéssel valószínűleg a jelenleg csak elvben leszögezett legkisebb munkabérek gyakorlati megvalósulását is hamarosan ki tudnák küzdeni. Az atomjaira bomló, korhadt középosztálynak azonban nincs meg az ereje, a vállalkozókedve, a bizalma és a bátorsága, hogy komoly szervezetbe tömörüljön és megpróbálja kivívni legelemibb jogát: a létminimumot. A furcsa és fonák az, hogy e mellett igényeiben és szokásaiban jóval túlnyúlik a létminimumon. Bensejükben, mint vegyi anyagok fojtó, száraz tüze, ég az a tudat, hogy ők voltaképpen „urak“. Sokan a passzív kitarítás hősiességével ragaszkodnak bizonyos komoly kulturális fokhoz, könyvhöz, külföldi olvasmányhoz, színházhoz; sokan jobb ügyhöz méltó buzgalommal és lapos zsebbel allűrjeiben igyekeznek utánozni a helytelenül felfogott „úriasságot“. A középosztály, az értelmiség közszellemének megváltoztatása nélkül — úgylátszik — a magántisztviselők szociális helyzetének megváltozása sem remélhető.